

10. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI 1. ÜNİTE ÖZETİ 24-25

EDEBİYAT - TARİH İLİŞKİSİ/EDEBİYAT-DİN İLİŞKİSİ

- ✓ Edebiyat ile tarih birbirinden ayrılamaz iki alandır. Bunun nedeni edebiyat ile tarihin ana konusunun insan ve onun yaşamı olmasıdır.
- ✓ Tarih insanı olabildiğince gerçeğe uygun sergilemeye çalışırken edebiyat insan gerçeğini kurgulayarak okura gösterir.
- ✓ Edebiyat eserleri, yazıldıkları dönemin kültürel, toplumsal özelliklerini ve değerlerini barındırır.
- ✓ İslam'ın gelişine kadar olan dönemlerde destanlarda dinî etki ağır basar.
- ✓ İslamiyet'in geldiği dönemdeki şiirlerde de dinin etkisi vardır.
- ✓ Hem Kök Türk hem de Uygur edebiyatında Şaman inancının etkisi çok açıktır. Türklerin Kök Türk alfabesinden Uygur alfabesine geçişlerinde belirleyici faktör dindir.
- ✓ Şaman inancından Brahman inancına geçen Türkler, o dini daha iyi anlamak için Uygur alfabesine geçmişlerdir.
- ✓ Türklerin İslam'ı kabul etmeleriyle birlikte Türk edebiyatı hem biçimde hem de içerikte ciddi bir değişim geçirmiştir. Bu değişikliğin tek sebebi dindir.

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERİ

1. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatı dil, anlatım, edebî zevk gibi ayrıntılar açısından yabancı etkilerden uzaktır. Sözlü ve yazılı edebiyat olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Sözlü Edebiyat

* Bu dönemin ürünleri sav, sagu, koşuk ve destanlardır.

- Sözlü ürünler kopuz adı verilen saz eşliğinde söylenmiştir.
- Ölçü olarak millî ölçümüz olan "hece ölçüsü" kullanılmıştır.
- Nazım birimi dördlüktür.
- Yabancı dillerden çok az sözcük alınmıştır.
- Dizelere genel olarak yarım uyak hâkimdir.
- Daha çok doğa, aşk ve ölüm konuları işlenmiştir.

2. Yazılı Edebiyat

* Bu dönemin ürünleri Orhun Yazıtları ve Uygur metinleridir.

Orhun Yazıtları

- Çinlilere karşı bağımsızlık savaşı veren II. Kök Türklerin mücadelesi anlatılır.
- Bu yazıtlar 38 harfli Kök Türk alfabesiyle yazılmıştır.
- "Türk" adının geçtiği ilk yazılı belge ve Türk edebiyatının ilk yazılı örnekleri olan Kök Türk Yazıtları ilk kez Prof. Thomsen ve Radloff tarafından okunmuştur.

Uygur Dönemi Metinleri

Bunlar daha çok Buda ve Mani dininin esaslarını anlatan metinlerdir.

Uygurlar bu eserleri 14 harfli Uygur alfabesiyle yazmışlardır.

2. İslami Dönem Türk Edebiyatı

- * İslami Dönem Türk Edebiyatı, arasında İslamiyet'in yayılmasıyla oluşan edebî bir dönemdir.
- * VIII. yüzyıldan başlayarak Müslümanlığı seçen Türklerin X. yüzyıldan itibaren verdikleri eserlerde İslam medeniyetinin derin izleri görülmektedir.
- * İslami Dönem Türk Edebiyatı XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir.
- * Halk edebiyatı ve divan edebiyatı olmak üzere iki kolda gelişmiştir.
- * İslam uygarlığı etkisinde verilen ilk eserler Kutadgu Bilig, Dîvânü Lugâti't-Türk, Atabetü'l-Hakâyık ve Divân-ı Hikmet'tir. Bu dönem "Geçiş Dönemi" olarak da bilinmektedir.

Halk Şiirinin Özellikleri

- * İslamiyet öncesinden günümüze kadar kesintisiz gelen bir edebiyattır.
- * Halk içinde yetişmiş ozanların icra ettiği bir edebiyattır, temelinde sözlü bir gelenek vardır.
- * Dili sadedir. Dörtlük ve yarım kafiye esaslıdır. Hece ölçüsü kullanılmıştır.
- * Türk halk edebiyatında, halkın dertleri, sevinçleri, her türlü duyguları işlenmiştir.
- * Koşma, destan, semai, varsağı, mâni, türkü gibi çeşitli nazım şekilleri vardır.
- * Kendi arasında Âşık Tarzı, Anonim, Dinî-Tasavvufi Halk Edebiyatı olmak üzere üçe ayrılır.

Divan Şiirinin (Klasik Edebiyat) Özellikleri

- * 13. yüzyılda gelişmeye başlamış, 19. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.
- * Şairler şiirlerini "divan" adını verdikleri bir kitapta topladıkları için bu edebiyata "divan edebiyatı" denir.
- * Arapça-Farsça kelime ve tamlamalarla yüklü, ağır, sanatlı bir dil kullanılmıştır.
- * Ölçü olarak aruz ölçüsü, nazım birimi olarak genellikle beyit kullanılmıştır.
- * Şiirlerde tam ve zengin uyak kullanılmıştır.
- * Anlatılan şey değil, anlatış biçimi ön plandadır.
- * Duygu ve düşünceler mazmun denilen kavramlarla anlatılmıştır.
- * Bu dönemde verilen eserlerde Arap alfabesi etkili olmuştur.
- * Çoğunlukla aşk, kadına övgü, din, ahlak, tasavvuf konuları işlenmiştir.

3. Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

- * Batı kültürünün etkisiyle oluşan bu edebî dönem, XIX. yüzyılda başlayıp günümüze kadar devam etmiştir.
- * Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı; Tanzimat Edebiyatı, Servetifünun Edebiyatı, Fecriati Edebiyatı, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Edebiyatı şeklinde dönemlere ayrılır.

1. Tanzimat Edebiyatı

- * 1860'ta ilk özel gazetenin çıkarılmasıyla bu dönem başlar.
- * Batılı tarzda ilk eserler bu dönemde ortaya çıkmıştır.
- * Divan edebiyatındaki "bölüm bütünlüğüne" karşılık "konu bütünlüğüne" önem vermişlerdir.
- * Tanzimat 1. Dönem sanatçıları, 2. Dönem sanatçılarına göre daha toplumcu bir çizgidedir.

2. Servetifünun Edebiyatı

- * "Sanat için sanat" ilkesine bağlıdırlar.
- * Cümlelerin dize ya da beyitte tamamlanması kuralını yıkmışlar, cümleyi özgürlüğüne kavuşturmuşlardır.
- * Aruzun dizeler üzerindeki egemenliğini yıkarak bir şiirde birden çok kalıba yer vermişlerdir.
- * Dönemin siyasal baskıları nedeniyle kapalı, bireyci bir şiire yönelmişlerdir.
- * Şiirde ilk defa bu dönemde konu bütünlüğü sağlanmıştır.

3. Fecriati Edebiyatı

- * Fransız edebiyatını örnek almışlardır.
- * Sanat anlayışları, dil ve üslup yönünden Servetifünun'a benzer.
- * Şiirlerinde ağır, süslü bir dil kullanmışlardır.
- * Şiirlerinde aruz ölçüsünü kullanmışlardır.
- * Aşk ve doğa, şiirlerinde işledikleri başlıca konulardır.

4. Millî Edebiyat

- * Anadolu ve Anadolu halkı bu dönem sanatçılarının birçok eserinde yer almıştır.
- * Bu dönem toplumsal özellik göstermiş, sanatçılar hem dönemine ayna tutmuş hem de yaşanan toplumsal sorunlara çözüm yolları göstermişlerdir.
- * Batı taklitçiliğinden kaçınarak millî konulara yönelme, yeni ve millî bir edebiyat ortaya koyma amacı güdülmüştür.
- * "Toplum için sanat" anlayışını savunan sanatçılar; Türkçeyi bilim ve sanat dili hâline getirme, dil bilinci yoluyla millî bilinç oluşturma, halk kültürüne yönelme ve halkı eğitme gibi amaçlar güderek dilde sadeleşmeye gitmişlerdir.

5. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı

- * 1923'ten 1940'a kadar devam eden dönemde Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı birliğin, yapılan inkılaplar ve reformların etkisiyle sanatçılar "memleket edebiyatı" anlayışıyla Anadolu'ya yönelmişlerdir.
- * 1930'lu ve 1940'lı yıllarda yeni akımlar ve topluluklar oluşmuştur: Yedi Meşaleciler, Birinci Yeniciler (Garipçiler), Mavciler, İkinci Yeniciler, Toplumsal Gerçekçiler gibi.
- * Cumhuriyet Dönemi eserlerinde öz Türkçecilik anlayışının da etkisiyle genel olarak açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.
- * Anadolu; doğal güzellikleri, insanı, sosyal hayatı ve folkloruyla edebî eserlere yansımış, Türk tarihi ve Atatürk'le ilgili konular ağırlık kazanmış, 1940'lı yıllardan sonra ise bireysel duygu ve sorunlar da ele alınmıştır.
- * Roman ve hikâyelerde toplumsal ve kültürel farklılıklar, ülke ve toplum sorunları, Kurtuluş Savaşı, eski-yeni çatışması, köy ve kasaba insanın çelişkileri, tarihî konular, yanlış Batılılaşma konuları ağırlıkla işlenmiştir.

TÜRKÇENİN TARİHİ GELİŞİMİ

ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ (5-13. yy.)

- ❖ Bu dönem, Türkçenin belgelerle izlenebildiği dönemdir.
- ❖ Bu döneme Köktürk-Uygur Türkçesi Dönemi tanımlamasını yapanlar da vardır.
- ❖ Türklerin İslamiyet öncesi eserleri ile Müslüman olduktan sonraki ilk eserleri bu dönemde verilmiştir.
- ❖ Eski Türkçe, üç alt döneme ayrılmaktadır. Birinci dönem Köktürk Türkçesi, ikinci dönem Uygur Türkçesi ve üçüncü dönem Karahanlı Türkçesi'dir.

1. Köktürk Türkçesi Dönemi (6-8. yy.)

- ❖ Köktürk Devletinin 552 yılında kurulmasıyla başlayan bu dönem, 745 yılında Uygurların bu devleti yıkmasıyla sona erer.
- ❖ Köktürk döneminde üç önemli eser, bırakılmıştır. Türklerin İslam öncesi dikilen ve Köktürk Yazıtları olarak anılan bu anıtlar, bugünkü Moğalistan'da Orhun Irmağı kıyısında dikilmiş oldukları için Orhun Yazıtları, Orhun Abideleri olarak da bilinmektedir.
- ❖ Köktürk Yazıtlarının birincisi, 724-726 yıllarında dikilen Vezir Bilge Tonyukuk Yazıtı; ikincisi 731 yılında savaşırken ölen Köl Tigin'in adına ağabeyi Bilge Kağan tarafından 732'de diktirilen Köl Tigin Yazıtı; üçüncüsü ise 734 yılında ölen Bilge Kağan için 735'te dikilen Bilge Kağan Yazıtı'dır.
- ❖ Bu yazıtlarda; Türklerle Çinliler arasındaki mücadele, devleti derleyip toplayanlarla, yıkanların özellikleri, ayakta kalabilmek için neler yapılması gerektiği gibi konular, son derece sanatlı, heyecanlı, heybetli ve kağana yaraşır bir üslupla anlatılmıştır.

2. Uygur Türkçesi (8-13. yy.)

- ❖ Uygurlar Türklere yeni bir medeniyet dairesinin kapılarını açmakla birlikte Uygur Türkçesi, Köktürk Türkçesinin devamı niteliğindedir.
- ❖ Uygurlar, 745 yılında Köktürk Devleti'ni yıkıp bağımsız Uygur Devleti'ni kurmuşlardır.
- ❖ Uygur hanı Bögü Kağan, Manihaizmi devlet dini olarak kabul etmiştir.
- ❖ Dolayısıyla eserler daha çok Budizm ve Mani dinleriyle ilgili tercüme ve teliflerden oluşmaktadır.

1. Altun Yaruk (Altın Işık)

- ❖ 700 sayfalık büyük bir eser olan Altun Yaruk, Budizm için kutsal bir kitaptır ve din adamlarının menkıbelerini anlatır.

2. Irk Bitig (Fal Kitabı)

- ❖ Köktürk harfleriyle yazılmış bir fal kitabıdır.

3. Kalyanam Kara ile Papam Kara (İyi Düşünceli ve Kötü Düşünceli Prens)

- ❖ Bu eser, iki kardeş arasında geçen bir menkıbeyi hikâye eder.

4. Sekiz Yükme (Sekiz Yiğın)

- ❖ Budizm'in esaslarını anlatan önemli bir eserdir.

3. Karahanlı Türkçesi (10-13. yy.)

- ❖ Karahanlı Devleti, Doğu Türkistan'da 9-12. yüzyıllar arasında hüküm sürmüştür.
- ❖ Hakaniye Türkçesi olarak da anılan Karahanlı Türkçesi, Eski Uygur Türkçesine yakın olmakla birlikte Karahanlı Devleti Hakani Satuk Buğra Han'ın tahta geçerek İslamiyet'i devletin dini olarak kabul etmesiyle Arap ve Fars dillerinin etkisi altında kalmıştır.
- ❖ Köktürk ve Uygur Türkçelerinin devamı niteliğindeki Karahanlı Türkçesi ile günümüze kadar ulaşabilen eserler, Türk dilinin önemli şaheserleridir.

1. Kutadgu Bilig

- ❖ Türk dilinin önemli şaheserlerinden ve araştırma kaynaklarından biri olan Kutadgu Bilig (Kutlu olma bilgisi) Balasagunlu Yusuf Has Hâcib tarafından kaleme alınmış ve 1069-1070 yılında tamamlanmıştır.

2. Divânu Lugati't-Türk

- ❖ Kâşgarlı Mahmud tarafından 1070-1072 tarihleri arasında yazılan ve Bağdat halifesine sunulan eser, Türk Dilinin Sözlüğü anlamına gelmektedir.
- ❖ Eser, Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla bir Türkçe-Arapça sözlük niteliğinde Arapça olarak kaleme alınmıştır.

3. Atabetü'l-Hakâyık

- ❖ Atabetü'l-Hakâyık, gerçeklerin eşiği anlamına gelmektedir. Yükneklî Edib Ahmed tarafından 12. yüzyılda yazılmıştır.

4. Divân-ı Hikmet

- ❖ Yesevîlik tarikatının kurucusu ve Türk dünyasının İslamlaşmasında önemli rol oynayan Hoca Ahmed Yesevî tarafından kaleme alınmıştır.

ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ (13-15. yy.)

- ❖ 13. yüzyıla kadar, Türklerin yayıldığı coğrafyada birçok ağzın konuşulmasına rağmen, Hakâniye (Karahanlı) Türkçesine dayanan tek bir yazı dili kullanılmaktaydı.
- ❖ Türkçe, bu yüzyıldan itibaren Kuzey ve Doğu Türkçesi ile Batı Türkçesi ayrımıyla ele alınmaktadır.
- ❖ Türkçe bu dönemde birden fazla yazı dili ile karşımıza çıkmaktadır.
- ❖ Karahanlı Türkçesi ile daha sonra gelişen Kuzey, Doğu ve Batı Türkçeleri arasında geçişi sağlayan Harezmi Türkçesi, taşıdığı ortak özellikler sebebiyle, bu döneme Orta Türkçe denilmesinin en önemli dayanak noktasını oluşturmuştur.
- ❖ Batı Türkçesini konuşan Oğuz Türkleri, Orta Asya'dan koparak batıya doğru göçmüşler, Hazar Denizi'nin batısı ve güneyi ile Anadolu'ya yerleşmişlerdir.
- ❖ Kuzeydoğu Türkçesi ise Türkistan'da, Hazar ve Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak Türkleri ile Maveraünnehir'deki Türkler tarafından kullanılmıştır.
- ❖ Kuzey ve doğu Türkçesi, 13. ve 14. yüzyıllar arasında, Eski Türkçenin devamı niteliğinde tek bir yazı dili olarak varlığını sürdürmüş, 15. yüzyıldan itibaren Kuzey ve Doğu Türkçesi olarak ikiye ayrılmıştır. Bu iki kol, iki farklı yazı dili kullanmaya devam etmiştir.

Kuzey Türkçesi

- ✓ Yakın zamanlara kadar devam eden Kuzey Türkçesi, Kıpçak Türkçesi olarak nitelenmektedir. Kıpçak Türkleri, Hazar Denizi ve Karadeniz'in kuzeyinden batıya doğru yayılmışlardır.
- ✓ Kuzey Türkçesiyle yazılmış eserlerden Codex Cumanicus (1303), Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Kıpçak Türklerinden, Hıristiyan misyonerler ve tüccarlar tarafından yapılmış derlemelerden oluşmaktadır.
- ✓ Eser günlük konuşma dilinden örnekler ve sözlük bulundurması bakımından önemlidir.
- ✓ En önemli eserler Memlük Kıpçak Türkçesinden verilmiştir.
- ✓ Husrev ü Şîrîn (Kutb) ve Kitab Gülistan bi't Türkî (Seyf-i Sarayî) bu döneme ait önemli eserlerdir.
- ✓ Günümüzde, Kıpçak Türkçesinin devamı olarak Kazak, Kırgız, Tatar Türkçeleri sayılabilir.

Doğu Türkçesi

- ✓ Harezmi Türkçesinin devamı niteliğini taşıyan Doğu Türkçesi 15. yüzyılda (Timur) başlamış, yerini 20. yüzyılda Yeni Uygur Türkçesi ve Özbek Türkçesine bırakmıştır.
- ✓ Çağatay Türkçesi olarak da adlandırılan Doğu Türkçesi, beş yüz yıllık bir süre içinde geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.
- ✓ Bu dönemin en büyük temsilcilerinden biri Ali Şir Nevai'dir. Nevai Mecâlisü'n-Nefâis (Nefis Meclisler), Muhakemetü'l-Lügateyn (İki Dilin Karşılaştırılması) adlı eserlerini kaleme almıştır.
- ✓ Yine bu dönemde Babür Şah, Babürname (Babür'ün Hatıraları)'yi; bir diğer önemli isim Ebulgazi Bahadır Han, Şecere-i Türkî (Türk Şeceresi), Şecere-i Terâkime (Türkmen Şeceresi)'yi ve Hüseyin Baykara Sultan Hüseyin Baykara Divanı adlı eserini kaleme almıştır.

Batı Türkçesi

- ✓ Bu yazı dili 12. yüzyılın sonlarından itibaren oluşmaya başlamıştır. 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eserlerini günümüze kadar sürdürmüştür.
- ✓ Oğuz Türklerinin yurt tuttuğu Hazar Denizi'nin batısı ve güneyi, Kuzey ve Güney Azerbaycan, Türkmenistan, Irak, Suriye, Balkanlar, Adalar ve Anadolu coğrafyasında hâkimiyetini sürdüren bu yazı dili Oğuz Türkçesi olarak da adlandırılmaktadır.
- ✓ Batı Türkçesinin içinde saha bakımından iki farklı daire ortaya çıkmıştır. Azeri sahası Doğu Anadolu'yu da kapsayan bir daire oluştururken, diğer daire daha batıda kalan Rumeli'yi de kapsamakla birlikte Osmanlı sahasında oluşmuştur. Tek bir yazı diline uzun süre bağlı kalan bu iki dairenin farkı, konuşma dilinde küçük ayrılıklar olarak şekillenmiştir.
- ✓ Günümüzde Batı Türkçesinin Azeri Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesi olmak üzere dört kolu vardır.
- ✓ Batı Türkçesinin önemli kolu olan Türkiye Türkçesi, 13. yüzyıldan günümüze kadar Anadolu sahasında çeşitli dönemlerden geçmiştir.

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ (13-15. yy.)

- ✓ Anadolu ile Rumeli bölgesinde Oğuz ağızına dayalı bir yazı dilinin oluştuğu, 13-15. yüzyıllar arasını içine alan dönemin diline Eski Anadolu Türkçesi denmektedir.
- ✓ Bu Türkçe, sırasıyla Anadolu Selçuklu Devleti'nin son yılları, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti'nin ilk yılları olmak üzere üç ayrı dönemle varlığını sürdürmüştür.

OSMANLI TÜRKÇESİ (15-20. yy.)

- ♥ Osmanlı Türkçesi, Osmanlı'nın etkisi altında bulunan Kırım, Irak, Suriye, Adalar, Rumeli ve Kuzey Afrika'da kullanılan Türk yazı dilidir.
- ♥ 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Türk dilinin ve edebiyatının klasik eserlerinin verildiği dönemdir.
- ♥ Osmanlı Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesinin bazı özelliklerini standartlaştırırken Arap ve Fars dillerinden unsurlarla ağırlaşan bir yazı dili hâline gelmiştir.

TÜRKİYE TÜRKÇESİ (ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TÜRKÇESİ)

- ♥ Batı Türkçesinin ulaştığı son şekli ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yazı dili Türkiye Türkçesidir.
- ♥ Anadolu, Balkanlar, Avrupa ülkeleri, Adalar, Irak, Suriye ve Kıbrıs'ta konuşulmaktadır.
- ♥ Türkiye Türkçesinin başlangıcı olarak Millî Edebiyat Dönemi'nde ortaya konan Yeni Lisan Hareketi kabul edilmektedir.
- ♥ II. Meşrutiyet (1908) ile Türkiye Cumhuriyeti (1923) arasında geçen sürede çeşitli fikir akımları kendini göstermiştir.
- ♥ Bunlardan milliyetçilik dilde ve edebiyat anlayışında ağır basmıştır.
- ♥ Yeni Lisan Hareketi, yazı diliyle konuşma dilini birbirine yaklaştırmış, yazı dilini İstanbul ağzını esas alarak millî bir tabana yeniden oturtmuştur.
- ♥ Millî Edebiyat akımıyla birlikte birçok roman, hikâye, şiir ve tiyatro eseri Türk edebiyatına kazandırılmıştır.
- ♥ Cumhuriyet Dönemi'nde bu eserlerin sayısı gittikçe artmış ve artmaya devam etmektedir.
- ♥ Türk dili açısından önemli değişimler Atatürk döneminde yapılmıştır.
- ♥ Türkiye Türkçesi döneminde ilk yapılan değişiklik 1928 yılında, Latin harflerine dayanan yeni Türk alfabesinin kullanılmaya başlanmasıdır.
- ♥ Atatürk, 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasına giden yolu açar. Kurumun adı 1934'te Türk Dili Araştırma Kurumu, 1936'da da Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir.

TÜRKLERİN KULLANDIĞI ALFABELER

Kök Türk alfabesi. İslamiyet'in kabulünden önceki yazılı dönemde kullanılan ilk alfbedir. Orhun Nehri civarında dikili taşlarda ve mezar taşlarında kullanılan metinlerde rastlanan bu alfabe millî alfabemizdir. Dört ünlü ve otuz dört ünsüz olmak üzere otuz sekiz harften oluşan Kök Türk alfabesi hem yukarıdan aşağı hem de sağdan sola doğru yazılabilmektedir. Tonyukuk, Kültigin ve Bilge Kağan kitabeleri oldukça önemlidir. Bu kitabelere Orhun Abideleri de denir.

Uygur alfabesi. Kök Türk alfabesinden sonra Uygurların kullandığı alfbedir. Dördü ünlü ve on dördü ünsüz olmak üzere toplam on sekiz harften oluşan bu alfabe IX. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Bu alfabe ile daha çok dinî nitelikli eserler yazılmıştır.

Arap alfabesi. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte XI. yüzyıldan itibaren kullandıkları alfbedir. Sağdan sola doğru yazılan bu alfabe ile Türk-İslam tarihinde birçok eser verilmiştir.

Kiril alfabesi. Slavlar için IX. yüzyılda düzenlenmiş bir alfbedir. Sovyetler Birliği yönetimi altında yaşayan Türk cumhuriyetlerinde 1937 yılından itibaren bu alfabe kullanılmıştır.

Latin alfabesi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 1 Kasım 1928'den itibaren kullanılan yirmi dokuz harflik bir alfbedir.